

GOVORNO-JEZIKOVNI RAZVOJ V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Govorno-jezikovni razvoj se začne ob rojstvu, poteka v predšolskem obdobju z neverjetno hitrostjo in se končuje nekje okrog devetega leta ter se nato vse življenje izpopolnjuje. Otroci se kot dojenčki učijo predvsem osnov komunikacije, v obdobju malčka usvajajo prve besede, vsakodnevno širijo svoj besedni zaklad in povezujejo besede v svoje prve stavke, kot predšolski otroci pa razvijajo še svoje pripovedovalne zmožnosti in usvajajo slovnična pravila svojega jezika.

Razvoj jezika in govora predstavlja osnovo vsakodnevne komunikacije, pri čemer številni strokovnjaki poudarjajo pomembnost prvih treh let otrokovega življenja, saj le-ta predstavljajo optimalno obdobje govorno-jezikovnega razvoja. Je pa otrokov govorno-jezikovni razvoj v veliki meri odvisen tudi od spodbud svojih staršev, sorojencev in ostalih odraslih oseb v njegovem vsakodnevem okolju, ki otroku predstavljajo govorni model.

FAZE GOVOROVNO-JEZIKOVNEGA RAZVOJA

Če je otrok zdrav in vpliv okolja ustrezen, poteka njegov govorno-jezikovni razvoj po določenih fazah. V nadaljevanju bomo predstavili njihove glavne značilnosti. Potrebno je poudariti, da so posamezni mejniki namenjeni kot pomoč pri sledenju otrokovega napredka v govorno-jezikovnem procesu. Otroci dosegajo te mejnike vsak s svojo hitrostjo in s svojimi individualnimi razlikami.

Razvoj predverbalnih veščin in pojav prve besede

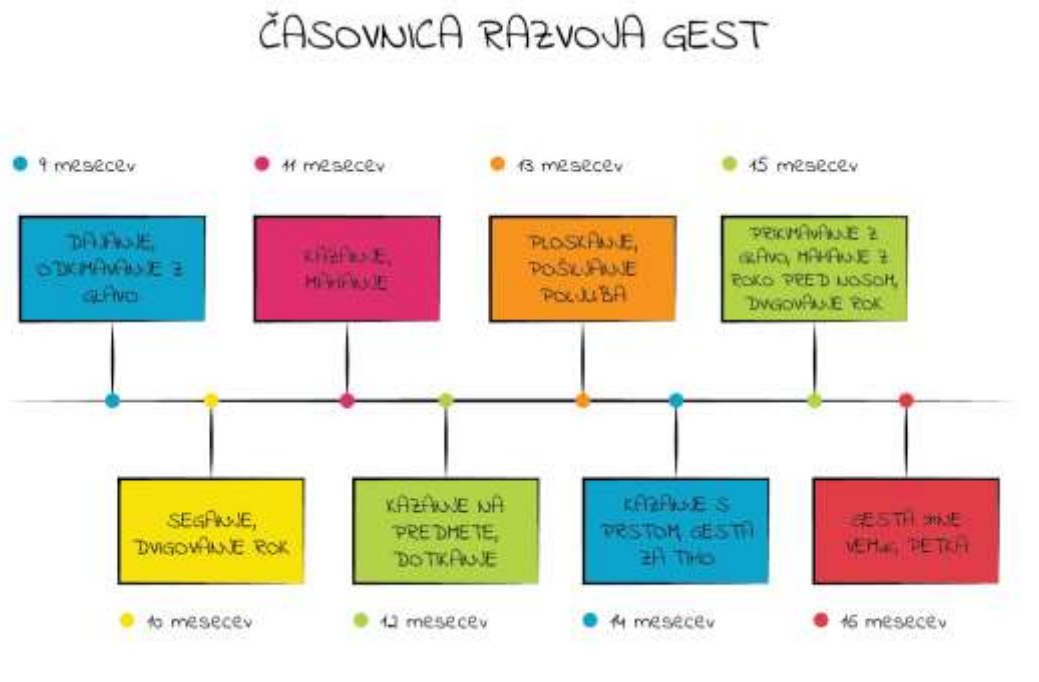
Dojenček **prve tri mesece** po rojstvu z jokom opozarja na svoje najosnovnejše potrebe. Mame v tem obdobju že prepoznavajo različne pomene joka, pojavijo se tudi prvi nasmehi in kriki.

Od 3. do 9. meseca postajajo otrokova groba motorika in govorila spretnejši. Mame lahko s svojim glasom, ki je za dojenčka neverjetno speven in melodičen z visoko intonacijskimi toni, izzovejo prve odzive. Pri 6. mesecih tako otrok že imitira prve glasove, v naslednjih tednih so prisotni že tudi prvi zlogi (mamama, bababa, dadada ...). Te še ne moremo opredeliti kot prve besede, saj nimajo večje sporočilne vrednosti. Gre še vedno za otrokovo igro z govorili.

Okrog 9. meseca je dojenčkov nivo razumevanja na tej točki razvoja že precej razvit. Rad se igra skrivalnice »ku-ku«, posnema starše (npr. pri ploskanju, zehanju, kašljanju), razume pomen besede »ne« in prepozna imena družinskih članov. Posledično uporablja vse več gest in kaže s prstom, starši ga pa spodbujamo naj pomaha v pozdrav, pošlje poljubček, odkima z glavo in podobno. Otrok v tej fazi motorično še ni spreten, zato skuša na svojo okolico vplivati s »čebljanjem« in že prej prisotno imitacijo glasov.

Med 9. in 15. mesecem se otrok vedno bolj osamosvaja in izkazuje čustva s kriki veselja, cviljenjem, pokaže tudi svoje razburjenje, jezo in upiranje. Razume geste, izraz obraza in spremembe v tonu glasu ter se na njih odziva. V tem obdobju se zgodi večji napredek otroka v govorno-jezikovnem razvoju in starši lahko okoli 12. meseca slišijo otrokovo prvo besedo. Ponavadi poimenuje bližnje osebe (ma-ma, ta-ta ...) ali priljubljene predmete (medo, avto ...). Otrok je v tem obdobju klepetav, se zanima za svojo okolico in igračke, vzpostavlja očesni stik

in prepoznava svoje ime. Potrebno je poudariti, da na tej fazi otrok razume že veliko več besed, kot jih je sposoben sam povedati.

Časovnica razvoja gest

povzeto po <https://www.logopedskikoticek.si/2017/09/04/razvoj-gest/>

Razumevanje in uporaba vse več besed

Obdobje od 15. do 18. meseca poteka različno pri posameznem otroku. Povprečno obvladajo otroci od 5 do 20 besed. Ponavadi z besedami poimenujejo samostalnike, s katerimi se srečujejo v vsakodnevnem okolju ali uporabljajo preproste glagole. Intonacija brbljanja je podobna intonaciji povedi. Otrokovo razumevanje je obširnejše, sledi in se odziva na preprosta navodila (»Prinesi žogo.«), smiselno in na podlagi svojih zmožnosti odgovarja na preprosta vprašanja, pokaže enega do treh delov telesa, nekaj predmetov na slikah in odraslim prinaša stvari. V tem obdobju uživa v pozornosti odraslih in jo rad usmerja nase. Okrog 2. leta so otroci ponavadi zmožni izgovoriti svoj prvi stavek, sestavljen iz dveh besed (»Mama daj!«). V tej fazi na različne načine in v različnih kombinacijah uporabljajo že približno 50 besed.

Obdobje naintenzivnejšega razvoja

Med. 2. in 3. letom poteka najintenzivnejši razvoj govora in jezika. Otrok uporablja 2–3 besedne stavke in širi svoj besedni zaklad. Iz besed, ki jih še ne obvlada, izpeljuje »nove besede«, ki jim starši z veseljem in nasmehom prisluhnemo, jih popravimo, opisujemo predmete in situacije. Ker je zelo radoveden, pogosto sprašuje »Kaj je to?«. Poleg samostalnikov uporablja glagole, posluša se že tudi zaimkov in predlogov, uživa ob krajših pravljicah, poje pesmice, si ogleduje in poimenuje predmete v slikanicah. Začne uporabljati pretekli in prihodnji čas. Njegov govor je v 70–75 odstotkov razumljiv tudi osebam, ki jih ne pozna.

Razvoj govora in jezika po 3. letu

Med 3. in 4. letom postajajo možganske povezave vse bolj aktivne, informacije se povezujejo, kar se kaže z vprašanji »Zakaj?, Kdaj?, Kje?, Kaj če...?«, s katerimi marsikaterega starša postavi v položaj, v katerem ne najde odgovora. Otrok po 3. letu uporablja besedne vrste, ki jih strukturirano povezuje v 3–4 besedne stavke, s pomočjo katerih povezano govori o stvareh, ki so se mu zgodile. Pozna svoje ime, spol in starost. Sposoben je poslušati zgodbe do 10 minut. Ob slikanicah je sposoben že sam pripovedovati krajše zgodbe, se vključuje v daljše pogovore in poskuša sogovorniku razložiti vsebino, ki je le-ta ni razumel.

Otrok **med 4. in 5. letom** pripoveduje dolge stavke, ki so slovnično pravilni, lahko pa še izostaja pravilna izgovorjava glasov Š, Ž, Č, R, ki jih otroci razvojno usvojijo nekoliko pozneje. Njegov govor je popolnoma razumljiv širši okolici, sprašuje po pomenu besed, primerno odgovarja na vprašanja koliko in kako, prepoznava barve, lika trikotnik in krog ter zna mehanično prešteti vsaj do 10, pokazati pa do 5.

Kronološka starost otroka	Glasovi
Do 2 let	P, B, M, N, J, T, D,
Do 3 let	K, G, V
Od 2 do 3 let	F, H
Od 2 do 3,5 let	L
Od 2 do 4 let	C, S, Z
Od 3 do 5 let	R, Š, Ž, Č

Razvoj gest po starosti

povzeto po <https://www.logopedskikoticek.si/2017/03/13/razvoj-glasov-po-starosti/>

Pred vstopom v šolo

Med 5. in 6. letom se pri otroku prepletata domišljija in resničnost. Rad ima humor, tudi sam se pošali in si zapomni humor, seveda prilagojen njegovi stopnji razumevanja. Sedaj že tudi usvoji pravilno izgovorjavo vseh glasov. Pred vstopom v šolo ga še bolj začnejo zanimati knjige in črke, nekateri otroci znajo napisati svoje ime. Po 5. letu že sami najdejo rime, prepoznajo prvi glas slišane besede, razumejo pojme časa »danes, včeraj, jutri, zjutraj zvečer«, loči »spodaj, zgoraj, poleg« in podobno.

Pomembna področja razvoja govorno-jezikovne komunikacije

Children's Speech and Language Therapy, www.cht.nhs.uk, povzeto po <https://www.logopetka.com/post/razvoj-govora-in-jezika-od-rojstva-do-vstopa-v-%C5%A1olo>

Odgovornost staršev je, da spremljajo otrokov razvoj in pravočasno ukrepajo, če zaznajo odstopanja!

KAKO LAHKO STARŠI POMAGAMO OTROKU PRI GOVORU?

Za otrokov govorno-jezikovni razvoj je pomembna zgodnja govorna interakcija med otrokom in njegovimi starši že, ko je v trebuhu. V **prvih šestih mesecih** otrokove starosti se starši mirno in prijetno pogovarjamo s svojim dojenčkom, mu pojemo pesmice, poimenujemo predmete v našem vsakdanu, opisujemo skupna vsakdanja opravila in ponavljamo zvoke, ki jih dojenček sliši (mijavkanje muce, brnenje avta ...). V tem času lahko starši s kakovostnimi vizualnimi in zvočnimi igračkami spodbujamo otroka, ki kaže vedno večje zanimanje.

Med 6. in 10. mesecem, ko dojenček doseže fazo bebljanja, starši ponavljamo glasove, ki jih izgovarjajo dojenčki. Dojenčki se v to igro z veseljem vključijo. Strokovnjaki ugotavljajo tudi pozitiven vpliv uvajanja goste hrane v tem obdobju. Ta je na začetku pasirana, okrog 8. meseca pa otroku ponudimo hrano v koščkih, ki naj ne bo pretrda. Otrok tako ob hranjenju intenzivneje premika usta, jezik, lica, čeljust, sesa hrano, jo žveči, grize in liže. Posledično utrjuje mišice, ki pozneje prispevajo k razvoju govora.

Ko otrok enkrat spregovori, starši njegove prve besede ponavljamo in jih pravilno izgovarjamo. Ob vsaki priložnosti se potrudimo, da razširimo otrokov besedni zaklad. Za to obstaja veliko priložnosti – med igro, vožnjo z avtomobilom, nakupovanjem, sprehodom... Če se igra z avtomobilom, mu povemo, da je ta predmet avtomobil. Otroku pozneje, ko sestavlja besede, tudi pomagamo razširiti stavek. Če otrok reče »*Ati avto.*« mu lahko odgovorimo »*Ja, to je atijev avto.*« Pogosto se dogaja, da starši otroku zaradi svoje nepotrpežljivosti prehitro ponujajo besede in otroku ne dajo dovolj časa, da bi sam priklical besedo iz spomina. Otroci med 1. in 2. letom starosti lahko porabijo celo do 8 sekund, da se spomnijo besede in jo uporabijo. Tako starši in otroci nemalokrat razvijejo način komunikacije, kjer se otroci izražajo s kazanjem, uporabo gest in kretenj, starši pa s ponujanjem in lastnimi poimenovanji ugibajo, kaj jim otrok sporoča. Takšen način komunikacije za otroka ni spodbuden in zamakne njegov govorni in jezikovni razvoj.

Otroci se veliko naučijo tudi s poslušanjem govorjenja odraslih. Raziskave so pokazale močno povezavo med pogostostjo besed v maminem govoru in vrstnim redom, po katerem se otroci teh besed učijo, ter med mamino zgovornostjo in otrokovim besednim zakladom. Zato je pomembno, da govorimo počasi, z visokim glasom, pretirano intonacijo in pretiranim poudarjanjem samoglasnikov. Pri tem uporabljamo kratke in enostavne besede in jih združujemo v enostavne, slovnično pravilne stavke. Otroka na ta način naučimo tudi voditi pogovor, uvesti novo temo, jo komentirati, uporabljati nove besede, urejati besedne zveze in svoje misli. Izogibamo se govora po »otročje« ali pretirani uporabi pomanjševalnic, saj so te besede drugačne od vsakdanjega govora in jezika. Hkrati moramo nameniti pozornost tudi poslušanju otroka. Otrok naj čuti, da ga poslušamo. Vzamemo si čas in odgovarjamo na njegova vprašanja.

Pomemben napredek lahko dosežemo z branjem pravljic, ki naj so otrokovi starosti primerno dolge in zahtevne. Z otrokom se pogovarjamo o ilustracijah in o prebrani vsebini. Otroci imajo radi, če jim nekatere pravljice večkrat preberemo. Nič zato, tako si otroci besede bolj vtisnejo v spomin in širijo svoj besedni zaklad. Hkrati pa gre za kakovostno preživljanje skupnega časa. Pomembnost pravljic za celoten razvoj otroka odlično povzame Einsteinov rek: »Če želite, da bi bili vaši otroci inteligentni, jim berite pravljice. Če želite, da bi bili še bolj inteligentni, pa jim berite še več pravljic.«

Strokovnjaki opozarjajo, da na tej razvojni stopnji starši ne puščajmo otroke pred televizijskimi zasloni, tablicami, prenosnimi telefoni in podobno. Otroci so ob računalniku in televiziji pasivni, saj v tem času ne poteka dialog s starši ali okolico.

Pri dveh letih, ko je govor že bolj razvit, otroku razlagamo pomen besed, ki ji ne razume. Ponavljamo besede, ki jih še ne izgovarja pravilno, sami pa od njega tega ne zahtevamo in ga ne silimo. Pomembno je, da otrok čim večkrat sliši pravilno izgovorjeno besedo, ki jo bo sčasoma tudi pravilno usvojil.

Pri treh letih je za pravilen razvoj otrokovega govorno-jezikovnega razvoja skrajni čas, da otrok opusti stekleničko in dudo. Pogosta in dolgotrajna uporaba dude povzroča slabšo mišično aktivnost jezika, ki pri dolgotrajni uporabi plosko leži na dnu ustne votline. Dojenčku tako omejuje ali preprečuje poskuse igrivega oglašanja pri igri s svojimi govorniki, pozneje pa vpliva na pojav govorno-jezikovnih motenj. Te so celo trikrat pogostejše pri otrokih, ki uporabljajo dudo do 3. leta. V tem obdobju otroka spodbujamo k pripovedovanju pravljič ob ogledovanju slik v knjižicah, k opisovanju dogodkov, ki so se mu zgodili ... Z otrokom skupaj sestavljamo stavke, na primer rečemo: »*Mama bo zdaj odprla vrata ...*«, in otrok bo nadaljeval: »*In šli bomo k babici.*« Na ta način lahko pri otroku preverimo tudi njegov spomin, besedni zaklad, pomene besed in razumevanje konteksta. In kot smo že rekli, branje pravljič in še več branja pravljič.

*Dojenčkovi prvi glasovi, njegov smeh in kriki ... otrokove prve besede, izumljanje novih besed, petje pesmic in še stotič vprašanje »Zakaj?« ... Vse to so čudeži govora in jezika, ki se jih starši veselimo skupaj s svojim otrokom, tudi, če bi si včasih radi samo spočili ušesa. Starši smo dolžni ta čudež negovati in ga spodbujati. Zato ... **poslušajmo svoje otroke in se z njimi pogovarjajmo, pogovarjajmo in še enkrat pogovarjajmo!***

Literatura in viri:

Bajt, M.. (2012): Komunikacija in govor pri dojenčkih. V Pucelj, V. idr. (Ur.): *Promocija zdravja za otroke in mladostnike v Republiki Sloveniji. Predšolski otroci: priročnik za izvajalce vzgoje za zdravje ob sistematskih pregledih predšolskih otrok* (str. 19-24). El. knjiga. - Ljubljana : Inštitut za varovanje zdravja, 2012. Dostopno na: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/predsolnski_otroci_-_prirocnik_za_izvajalce_vzgoje_za_zdravje.pdf

Razvoj gest (2017). Dostopno na: <https://www.logopedskikoticek.si/2017/09/04/razvoj-gest/>

Razvoj glasov po starosti (2017). Dostopno na: <https://www.logopedskikoticek.si/2017/03/13/razvoj-glasov-po-starosti/>

Ribičič, Ž. (2014) »Boš čičala tukaj in papala«. *DNEVNIK*. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042645701>

Škrubej, A. (2017): Razvoj in spodbujanje govora pri predšolskem otroku. *Pogled kroz prozor*. Dostopno na: <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2017/10/31/razvoj-in-spodbujanje-govora-pri-predolskem-otroku/>

Vogrič, B. (2019): »Starši ste otrokov govorni vzor«. Dostopno na: <https://govorise.metropolitan.si/zanimivosti/benjamin-vogric-stars-ste-otrokov-govorni-vzor/>

Vrhocec, P. K., Dolinar M. (2019): *Razvoj govora in jezika od rojstva do vstopa v šolo*. Dostopno na: <https://www.logopetka.com/post/razvoj-govora-in-jezika-od-rojstva-do-vstopa-v-%C5%A1olo>